A. van der Leeden

Biografische schets van Benjamin Mansi, inheems handelaar langs de kunst van Sarimi

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 110 (1954), no: 3, Leiden, 217-239

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

**BIOGRAFISCHE SCHETS VAN
BENJAMIN MANSI,
INHEEMS HANDELAAR LANGS DE KUST
VAN SARMI¹⁾**

De Sarmi'er Benjamin Mansi, oud ongeveer 45 jaar, is afkomstig van de oorspronkelijke eilandsamenleving van Anus, maar leeft tegenwoordig als tuinbouwer, handelaar en tokhouder in het Sarmische kustdorp Takar. Zijn levenswandel toont enige aspecten die zich lenen voor een beschrijving in het kader van het project S 19, „Studies of the Islander in Commerce and Industry” van de South Pacific Commission. Dit project behelst nl. het verzamelen van gegevens omtrent leden van de inheemse bevolking die zich individueel met succes op westers-economische activiteiten hebben toegelegd. Voor de stimulering van het bevolkingsinitiatief in de ontwikkeling van handel en industrie, wordt het hierbij van belang geacht studie te maken van economische en sociale factoren die de carrière van dergelijke personen hebben beïnvloed ²⁾.

Met het oog hierop valt in deze studie de nadruk op de actuele omstandigheden die tot Benjamin's uitgesproken economische oriëntatie aanleiding hebben gegeven. Waar hiermede evenwel ten nauwste een complex van verschijnselen is gemoeid, typisch voor het economische aspect van de acculturatieperiode, waarin de Sarmische kustsamenlevingen zich momenteel bevinden, zal op enkele plaatsen ook wat nader worden ingegaan op de historische achtergrond van het contact van de Sarmische bevolking met de westers-economische handel. Wat Benjamin zelf betreft zal bovendien de nodige aandacht worden besteed

¹⁾ Oorspronkelijk werd deze schets geschreven als dienstnota voor het Kantoor voor Bevolkingszaken te Hollandia. De daarover gevoerde correspondentie maakte publicatie, in omgewerkte vorm, in dit tijdschrift mogelijk. Voor de omwerking werd dankbaar gebruik gemaakt van door Ds. I. Kijne bij de oorspronkelijke schets gestelde historische aanwijzingen.

²⁾ Bovenstaande ontleend aan een in 1952 op Nieuw-Guinea gedistribueerd schrijven over het project van het Hoofd van het Kantoor voor Bevolkingszaken.

aan de sociale positie die hij zich door zijn economische activiteiten in zijn samenleving heeft verworven.

In het traditionele systeem van Anus (eigenlijk: Korurfanu) is de patrilineale clan Mansi, waartoe Benjamin naar geboorte behoort, de belangrijkste clan ter plaatse. Niet alleen schildert het mythologisch denken de clan Mansi als de voornaamste cultuurbrenger van Anus en alle in het Anuse wereldbeeld betrokken gemeenschappen langs de Sarmische kust en daarbuiten³⁾, maar Mansi is ook de enige Anus-clan die in het territoriaal-traditionele systeem van het eiland drie *saw* („kampong”) heeft, nl. het Oostelijke Daiwersaw, het Westelijke Bogoswin en het centrale Ningkersaw⁴⁾. In zeker opzicht kan dit typerend worden genoemd voor de machtspositie van Mansi te Anus.

Een uitzonderlijke positie dankt Mansi voorts aan een endogame trek; uitzonderlijk, omdat overigens clan-exogamie in de samenleving als het normale criterium geldt en zeker ook wel door Mansi'ers wordt nagekomen. Mansi's endogame trek is evenwel een geaccepteerd feit en genealogisch onderzoek heeft uitgewezen dat endogame Mansi-huwelijken zeker geen verschijnselen van recente datum zijn.

Op enkele individuele gevallen na schijnen de patrilocale *saw* binnen de Mansi clan wel de werkelijk exogame eenheden te zijn. Zeker is dit reeds het geval met Bogoswin, tegenwoordig de belangrijkste Mansi *saw*, die ook Benjamin onder zijn leden telt.

Bogoswin wordt beheerst door het geslacht van Boromsir, Benjamin's overgrootvader in patrilineale lijn. Benjamin is in zijn generatie als jongste kind uit zijn vader's tweede, endogame huwelijk tevens de laatstgeborene van het gehele patri-geslacht; hij doet dus zijn naam eer aan. Hierin heeft hij zijn classificerende oudere broer Luther tegenover zich, die als eerstgeborene van het geslacht momenteel de voornaamste vertegenwoordiger van Bogoswin is. Bovendien treedt hij tegenwoordig voor het Bestuur ook als „korano” („dorpshoofd”) van Anus op.

Benjamin heeft naar onze begrippen op zeer jeugdige leeftijd zijn ouders verloren. Naar zijn zeggen was hij vier jaar toen zijn vader en zes jaar toen zijn moeder overleed.

³⁾ Hierover nader op pp. 18 e.v.

⁴⁾ Het de gehele, principieel endogame, levensgemeenschap omvattende *fanu* in Korur-fanu (Anus) dient men wel te onderscheiden van de kleinere, patrilocale *saw* van de clans. Deze begrippen worden te Anus respectievelijk in het Maleis vertaald met „negeri” en „kampong”.

Hij werd daarna verzorgd door een Chinese handelaar, Jong Sip Seng, die te Anus een toko heeft gehad en in het traditionele huis van Benjamin's familie woonde, nl. het huis Dinorum van Bogoswin. De reden hiervan was zijn huwelijk met Jokbet, Benjamin's werkelijke oudere zuster⁵⁾.

Jong Sip Seng is slechts één van een grote groep „Amberi” en Chinezen, die in die tijd voor vogeljacht en kleinhandel de Sarmische kust dicht moet hebben bevolkt. Naar de verhalen te oordelen, kwam hij aanvankelijk voor de paradijsvogels. Anus is niet zijn enige verblijfplaats geweest, want hij schijnt te Jamna begonnen te zijn en moet daarna afwisselend in Anus, Takar, Keder en nog andere dorpen hebben gewoond. Op de invloed van deze westers-economische pioniers op de Sarmische kustbevolking zal nog nader worden teruggekomen.

Jokbet en Jong Sip Seng hebben twee kinderen: een zoon, Jong Kie Jie (beter bekend als Justinus Jong; tegenwoordig tokohouder-handelaar te Sarmi), en een dochter Dortéa, die met haar echtgenoot momenteel te Sorong verblijft⁶⁾. Zij danken hun namen naar Europees model aan zendings-invloed, die zij gelijk met de bevolking hebben ondergaan.

Benjamin is dus hun moeders broer. Het zij in dit verband vermeld dat in het Sarmische de moeders broer — zusters kind relatie een bijzonder, emotioneel karakter draagt en overal ook verwantschaps-terminologisch wordt onderscheiden; zo te Anus met de wederkerige term *waw*. Onder uitheemse invloed wordt tegenwoordig langs de kust aan de bijzonderheid van de betrokken relatie wel geknaagd; de meeste oorspronkelijk aan de relatie verbonden instituten zijn reeds verdwenen en ook terminologisch treft men meer en meer de neiging aan om moeders broer met vader en diens broers te identificeren. Maar de moeders broer — zusters kind relatie heeft nog geenszins haar sociale betekenis geheel verloren en het zal nog blijken op welk een merkwaardige wijze zij in Benjamin's handelsleven zelfs een uiterst actuele rol speelt.

Benjamin noemt zijn pleegvader, die tevens zijn zwager is, „vader”. Voor het Sarmische is dit geen bijzonderheid; het is er een algemeen

⁵⁾ Overigens staat het *orum* („huis”) in het teken van patrilocaat. Ideëel tegenwoordigde het huis in de Sarmische eilandsamenlevingen de „fraternal joint family”, met 4 gezinsvuurplaatsen als grondpatroon. Voor een inzicht in hedendaagse innerlijke cultuurveranderingen lijkt het van bijzondere betekenis, dat van overheidswege de vervanging van de oude gemeenschapshuizen door gezinswoningen wordt gestimuleerd.

⁶⁾ Naar mededeling van Controleur J. du Buy is zij getrouwd met de Ambonese bestuursassistent de Kock.

gebruik om oudere zusters man, ongeacht de voorhands reeds bestaande verwantschapsrelatie, met „vader” aan te spreken en aan te duiden.

Benjamin wordt eigenlijk nooit meer met zijn inheemse naam, Bènsárem, aangesproken. Deze heeft thans een merkwaardige, gemoderniseerde functie gekregen; Bènsárem is nl. de handelsnaam waarmee hij zijn coprazakken merkt.

Alhoewel Benjamin als kleine jongen de oude sacrale mannenhuizen heeft meegemaakt, behoort hij niet tot een generatie die nog in het ritueel van deze mannenhuizen werd geïnitieerd. Zijn reactie op de vernietiging van de mannenhuizen en de wegvoering van de heilige fluiten is stereotiep voor de gehele Oostkust-bevolking. Men meent zeker te weten dat de zendeling Van Hasselt hiertoe het initiatief nam, onder belofte dat voor de mannenhuizen dorpsscholen met guru's in de plaats zouden komen⁷⁾.

Deze eerste guru's schetst Benjamin als hardvochtige mensen, die met de rotan over de schoolkinderen regeerden. Al filosoferend vindt hij echter dat dit in zeker opzicht wel gerechtvaardigd was, want „wij waren toen nog domme mensen, nog niet ontwaakt uit de duistere tijd van louter eten en feesten”⁸⁾. Het leerprogramma van de toenmalige dorpsschooltjes schetst hij als zeer eenvoudig, niet te vergelijken met de stof van tegenwoordig en met hetgeen „wij van de Amerikanen hebben geleerd”. Met deze merkwaardige maar veelzeggende opmerking refereert Benjamin aan de materiële rijkdom, door de Amerikanen in de afgelopen oorlog aan de bevolking ten toon gesteld.

Als jongen van ongeveer 16 jaar is Benjamin onder de hoede van zijn oudere broer Mubi voor de toenmalige Landschapspolitie naar Ambon gegaan. Het betreft hier zeer waarschijnlijk de opleiding van Papua's voor de Landschapspolitie op Nieuw-Guinea, waarmede, naar inlichtingen van Ds. Kijne, in 1924 een proef werd genomen. Benjamin denkt met plezier aan deze periode terug; voor zijn prestige als „bereisd

⁷⁾ De inheemse interpretatie van deze belangrijke historische gebeurtenis is wel opvallend, omdat in werkelijkheid, naar Ds. Kijne aantekent, de Zending in Sarmi is gekomen, niet op eigen initiatief, maar als gevolg van een voordien door „Christen-handelaars” voorbereide beweging, die tot afbraak van de mannenhuizen en verzoeken om guru's leidde.

⁸⁾ Benjamin vertelde mij niets over de periode van overbrenging van de eilanddorpen naar de vaste wal. Volgens Ds. Kijne volgde hierop een periode van terugkeer naar oude gebruiken en het houden van langdurige feesten. Zeer goed mogelijk, zoals Ds. Kijne veronderstelt, heeft Benjamin deze tijd op het oog wanneer hij spreekt over de guru's die hij nog heeft meegemaakt. De stijl van zijn hierboven geciteerde opmerking dankt Benjamin vermoedelijk aan hetgeen hij van deze guru's moet hebben geleerd.

man" speelt zij nog heden ten dage voor hem een rol. Hij werd te Ambon gedoopt en kreeg bij die gelegenheid de naam Benjamin toebedacht⁹⁾. Naar zijn zeggen zou hij deze naam gekregen hebben als jongste van de toentertijd te Ambon vertoevende Sarmi'ers. Waar hij daar evenwel door Mubi werd verzorgd, zal vermoedelijk ook zijn verwantschappelijke positie als laatstgeborene van Boromsir's geslacht wel enige invloed op de keuze van zijn Christen-naam hebben gehad¹⁰⁾.

Na enige tijd viel de te Ambon opgeleide groep uit elkaar; men werd over verscheidene streken van Nieuw-Guinea verspreid. Volgens Benjamin werd degenen, die naar eigen geboortedorp wensten terug te keren, daarin vrijgelaten. Van deze gelegenheid zou hij gebruik gemaakt hebben om weer in het dorpsbestel van Anus terug te keren.

Gedurende de volgende periode trouwde Benjamin voor de eerste keer, op voet van wederkerige ruil, met de vrouw Wirisia van de Anus clan Niwnefur. Zijn huwelijksaspiraties werden geleid door zijn moeders broer, Wurkas Mansi, die in ruil voor Wirisia zijn dochter Sirma (dus Benjamin's matri-cross cousin) afstond aan Wirisia's broer, Salmon Niwnefur. Als jaartal voor zijn eerste huwelijk noemt Benjamin 1926. Wirisia kwam negen jaar later te overlijden; zij staat Benjamin nu feitelijk nog maar bij als de moeder van Petrus, zijn oudste zoon, die thans in politiedienst te Hollandia verblijft.

Behalve dat Benjamin gedurende deze Anus-periode met en voor zijn pleegvader Jong Sip Seng heeft gewerkt, schijnt hij toen voor de eerste keer in direct contact gekomen te zijn met de Duitse handelsmaatschappij Phoenix, die voor de copra-handel vier Sarmische kust-eilanden (Massi-Massi, Mengké, Katjépo en een deel van Jarsun) in erfpacht hield. Vele namen van hier gewerkt hebbende Duitsers staan de bevolking nog levendig voor de geest. Als hoofdfiguren worden Wahler, Grigard en Finck genoemd¹¹⁾. Wahler wordt als eerste en voornaamste chef beschouwd, die de concessie heeft bewerkstelligd. Hij zou door

⁹⁾ Hierbij tekent Ds. Kijne nog aan: „Dat Benjamin in Ambon is gedoopt, brengt in herinnering het conflict, dat toen ontstond tussen de Zending op Nieuw-Guinea en de kerk van Ambon, omdat de zendelingen voor de doop andere maatstaven aanlegden en het er niet mee eens waren, dat al die Papuse jongens van de politie-opleiding na een korte voorbereiding werden gedoopt en als gedoopte individuen in de kampong terugkeerden”.

¹⁰⁾ Bij afkorting wordt Benjamin ook wel „Bèn” genoemd. Het is mogelijk dat ook de gedeeltelijke fonetische overeenkomst tussen „Bènsárem” en „Benjamin” van invloed is geweest op de keuze van zijn Christen-naam. Waarschijnlijk zal echter de samenloop van alle factoren de doorslag gegeven hebben.

¹¹⁾ Schrijfwijze van de namen ontleend aan Ds. Kijne's aantekeningen. Zij waren mij aanvankelijk alleen naar inheemse fonetische interpretatie bekend.

Grigard zijn opgevolgd en later door Finck, die de bevolking zich nog herinnert als de vader van een thans nog in het Sarmische wonende vrouw, Ella. Deze heeft hij, met de moeder, bij zijn vertrek te Sarmi achtergelaten.

De genoemde Duitsers schijnen voornamelijk op de eilanden te hebben gewerkt. Doch de maatschappij had ook vertegenwoordigers op de vaste wal en zo noemt men een zekere Tjèrnan voor het Bonggo-district en een Schmidt voor Sarmi zelf ¹²⁾. Volgens de informanten zijn de Duitsers nogal hardhandig opgetreden; er werd zware arbeid geëist. Maar anderzijds denkt men aan deze periode als aan een materieel zeer rijke tijd terug; goede voeding en grote vrijheid in het nemen van drinkwaren, tabak en andere goederen, voor de werkers bestemd. Men roemt de grote, welvoorzienne toko's, die de Duitsers zowel op de eilanden als langs de kust hadden opgezet.

Deze Duitsers waren na de eerste wereldoorlog uit voormalig Duits Nieuw-Guinea gekomen en in 1924 in Wahler's maatschappij ondergebracht. Met laatstgenoemde schijnt het echter nooit goed geboterd te hebben. Men wachtte op een schadevergoeding voor het verlies van de ondernemingen op Duits Nieuw-Guinea, om aldus weer een onafhankelijk bestaan te kunnen voeren ¹³⁾.

De grote materiële betekenis van „Phoenix” voor de bevolking schijnt in verband te staan met de grote vrijgevigheid die de Duitsers t.a.v. hun waren wel moesten betrachten, omdat deze voor een groot deel uit plaatselijk onverhandelbare goederen bestonden ¹⁴⁾.

Van de Duitsers van deze maatschappij onderscheidt de bevolking Duitsers die daarna volgden en voor zich zelf werkten. Hiervan noemt men Ahr en Leiner, die elkaar zouden hebben opgevolgd. Ahr kent men als degene die het eiland Wakdé bij de erfpachtconcessie voegde. Hij wordt inderdaad bij name genoemd in een verslag van de oud-Gezaghebber N. Halie over de vooroorlogse Onderafdeling Hollandia. Van de „ondernemer te Wakdé” leest men daarin dat hij met ongeveer 70 koelies werkte en dat hij deze vanwege het ontbreken van poenale sanctie-voorwaarden bij voorkeur in het Tanah Merah-baaigebied zocht. Gegevens hierover bij Benjamin en anderen ingewonnen, maken er evenwel melding van dat naast mensen van de Tanah Merah-baai ook zeer vele Sarmische kustbewoners zowel naar de maatschappij als naar

¹²⁾ Ds. Kijne meent dat „Tjèrnan” een verbastering zou kunnen zijn van „Italiaan”; inderdaad had de maatschappij in het Bonggo district een vertegenwoordiger in de Italiaan Risasco.

¹³⁾ en ¹⁴⁾ Aantekeningen Ds. Kijne.

Ahr en Leiner zijn toegestroomd. Benjamin was daar zelf een van. Hij kwam in dienst van Ahr; echter niet als productie-werker, maar als bediende in diens eigen huishouding.

Na de dood van zijn vrouw volgde een tweede „buitenlandse” reis, nl. naar Ransiki, waar hij naar zijn zeggen als mandoer in dienst kwam op een rubberonderneming. Dit moet de Gouvernements Landbouw Onderneming geweest zijn, met toentertijd de heer Foerster als administrateur ¹⁵⁾. Van deze tijd vertelt Benjamin dat hij f 15.— per maand verdiende, als mandoer vele mensen onder zich had en voor de tweede keer trouwde nl. met Teresia, van de Takar-clan Bisim. Teresia liep naar Benjamin over vanwege mishandeling door een eerste, in deze tijd eveneens voor Foerster werkende echtgenoot ¹⁶⁾. Benjamin moest voor deze vrouw een huwelijksgift afstaan die in geldswaarde over de f 100.— zou hebben bedragen. De voorafgaande onderhandelingen over deze huwelijksgift vonden plaats tussen Benjamin en op dat moment te Ransiki verblijvende verwanten van Teresia. Meerdere op geld beluste Sarmi'ers moeten toentertijd dus naar Ransiki zijn getrokken. Overigens zou Foerster Benjamin het gehele bedrag voor de huwelijks-gift hebben geschonken.

Naar Ds. Kijne vermeldt, vertrok Foerster in 1940 naar Java. Vermoedelijk keerde Benjamin ongeveer terzelfdertijd naar het Sarmische terug en trad daar een korte spanne tijds weer in politiedienst onder Controleur van der Capelle. Als agent maakte hij enige langdurige binnenland-tournées van deze Controleur mede. Dit schijnt hem minder goed bekomen te zijn en toen na het uitbreken van de oorlog Foerster de erfpacht van de inmiddels gevangen genomen Duitsers overnam, kwam Benjamin weer bij hem als mandoer in dienst terug ¹⁷⁾.

De oorlog met Japan en de komst van de Japanners op Nieuw-Guinea, bracht echter grote verandering. Niet alleen werd Benjamin's economische relatie met Foerster door diens internering verbroken, doch het barbaarse optreden van de Japanners, de wijze waarop zij werkvolk behandelden en het verbod om op de strategisch gelegen eilanden te wonen, noopten Benjamin om met zijn gezin en enige verwanten „onder te duiken”. Hij deed dit niet te Anus, maar te Massi-Massi, waar zijn zoon Petrus en zijn zuster Jokbet reeds enige tijd bij aanverwante familie verbleven ¹⁸⁾.

¹⁵⁾ Aantekening Ds. Kijne.

¹⁶⁾ Takar is een kustdorp, ongeveer midden tussen Sarmi en Anus gelegen.

¹⁷⁾ Foerster, oorspronkelijk Duitser, was toen reeds genaturaliseerd.

¹⁸⁾ Massi-Massi ligt ongeveer 5 km ten Westen van Takar.

In deze oorlogsperiode deelde Benjamin de algemene vrees voor de Japanners. Een politiek van geheimhouding dreef allen naar het moerassige achterland van de kustkampong Massi-Massi, waar alleen Papua's de weg weten en tegen de natuurlijke omstandigheden opgewassen zijn. Men vond hier bovendien een redelijke dekking tegen de Amerikaanse bombardementen tijdens het laatste deel van de oorlog.

Het achterland van Massi-Massi moet in deze tijd een schuilplaats zijn geweest voor zeer velen, niet alleen autochthonen van allerlei dorpen, maar ook Amberi en Chinezen, die het onder de Japanners moesten ontgelden. Het moeras, met zijn malaria, heeft velen van hen echter het leven gekost. Tot degenen die deze zware tijd hebben overleefd, behoort Jong Sip Seng, die bij de bezetting te Sarmi verbleef en via het binnenland naar Massi-Massi vluchtte om zich daar bij zijn verwanten te voegen.

Tegen het einde van de oorlog, toen de Amerikanen het eiland Wakdé reeds hadden veroverd, ondernamen Benjamin en Jong Sip Seng (evenals vermoedelijk vele anderen), via de tussen Takar en Massi-Massi in zee stromende Biër-rivier contacttochten naar Wakdé. Om door de Japanse bewaking van de Biër-monding te kunnen komen, gaf men voor vis te willen vangen en zeewater te willen halen voor zoutbereiding. De ontmoeting met de Amerikanen heeft, zoals elders, geweldige indruk op de Sarmische bevolking gemaakt; zo ook op Benjamin. De materialistische achtergrond hiervan treedt in zijn verhalen sterk naar voren. Het mondelinge contact was vrij gering omdat de Amerikanen geen Maleis kenden. De goederen die met gulle hand aan de bevolking werden verstrekt, zowel kleren als voedingsmiddelen en geweren voor de strijd tegen de Japanners, spraken evenwel duidelijke taal. Benjamin vertelt dat op deze tochten de prauwen te Wakdé zo zwaar met goederen werden geladen, dat men slechts met moeite de vaste wal kon bereiken.

Aan het verzoek om de verstrekte wapens tegen de Japanners te gebruiken, werd door velen gretig voldaan. Benjamin en Jong Sip Seng voelden echter niet veel voor dit soort werk. Toen de eilanden gezuiverd waren, gaven zij toe aan de Amerikaanse opdracht om zoveel mogelijk op de eilanden te komen wonen. Zij gingen nu naar het eiland Massi-Massi, waar nog enige sago was. Er brak een ware gulden tijd voor de bevolking aan, omdat behalve verstrekkingen uit Amerikaanse legervoorraad ook de veroverde Japanse voedselvoorraden over de verschillende eilanden werden gedistribueerd.

De terugkeer van Foerster naar het Sarmische gaf Benjamin de kans

om weer op oude voet bij hem in dienst te treden. Benjamin vertelt niet veel over deze periode; hij vermeldt slechts dat hij hierna een wjl in dienst is geweest bij een kolonist, met wie hij enige wrijving heeft gehad. Naar Benjamin's verhaal, zou hij van de kolonist de vrij zelfstandige taak gekregen hebben om op het eiland Massi-Massi er op toe te zien, dat het werkvolk van laatstgenoemde de opdrachten tot coprabereiding naar behoren nakwam. Omdat de kolonist veel weg was, werd hij bovendien belast met de uitbetaling van de lonen en distributie van de voedselrantsoenen en kreeg hij de organisatie in handen van het transport van de copra naar de opslagplaats op Wakd. De kolonist zou hem echter niet voldoende financile middelen hebben gegeven om o.a. de transportkosten (huur van de voor het copravervoer benodigde bevolkingsprauwen) volledig te kunnen dekken. Om deze reden zou de kolonist bij Benjamin thans nog voor een aanzienlijk bedrag in de schuld staan, terwijl anderzijds de betrokken arbeiders en prauwverhuurders hun rechten weer op Benjamin claimen. Door het lange uitblijven van de betalingen zou hun ontevredenheid zich tegen hem hebben gekeerd.

Aldus Benjamin's interpretatie. In hoeverre hij hierbij vrijuit gaat, is een tweede kwestie die zich opdringt wanneer wij thans de opvatting van de kolonist over diens relatie met Benjamin onder de loupe nemen¹⁹⁾. De kolonist is het nl. in het geheel niet met Benjamin's positie eens en verwijt hem zeer onzakelijke praktijken. Zonder verder al te zeer op details in te gaan, zij vermeld dat Benjamin, volgens de kolonist, vanwege dergelijke praktijken ook door Foerster uiteindelijk zou zijn ontslagen. De kolonist betreurt het, daarna, en tegen Foerster's advies in, Benjamin als mandoer nog in eigen dienst te hebben genomen op het eiland Massi-Massi. Moeilijkheden herhaalden zich weer en noopten ook de kolonist om Benjamin tenslotte te ontslaan.

De moeilijkheden, die zowel Foerster als de kolonist met Benjamin hebben gehad, zijn m.i. fundamenteel het gevolg van een dualistische situatie, ontstaan door het contact met de vreemde. De conclusies van de kolonist t.o.v. Benjamin's economisch gedrag, ademen althans een sfeer die voor dergelijke situaties tekenend is.

Benjamin is thans te Takar gevestigd. Jong Sip Seng is, evenals zovele andere tussenhandelaars, door moeilijke naoorlogse economische omstandigheden van het Sarmische toneel verdwenen en woont thans

¹⁹⁾ Wat thans volgt zijn mondelinge mededelingen van de betrokken kolonist zelf.

in Hollandia. Jokbet is achtergebleven in Sarmi, evenals haar zoon Justinus, die vanuit deze plaats zijn tussenhandel leidt. Tussen Justinus in Sarmi en Benjamin in Takar heeft zich een economische relatie ontwikkeld die in het ondervolgende nog zal worden besproken.

Op een directe vraag naar de reden van zijn vestiging te Takar, antwoordt Benjamin zeer neutraal dat hij dat nu eenmaal zelf zo wilde en dat het leven in Takar hem aangenaam is. Een Anus-informant, echter een bekend „anti-Mansi'er”, meende te weten dat Luther Benjamin te Anus geen tuinen wilde afstaan²⁰). Van Mansi-zijde wordt dit evenwel uitdrukkelijk tegengesproken. Wel schijnt vast te staan dat zijn vrouw op vestiging te Takar heeft aangedrongen, opdat de tot haar uitstervend Bisim-geslacht behorende tuinen niet aan andere Bisim-geslachten verloren zouden gaan. Deze tuinen staan thans Benjamin ter beschikking. Een ander en belangrijk motief voor Benjamin's matri-locale vestiging schijnt gelegen te zijn in de omstandigheid dat vanuit handelsoogpunt Takar t.o.v. de handelscentra veel gunstiger ligt dan het verafgelegen Anus.

Benjamin's huis te Takar bestaat in opzet uit een boven de grond gebouwd huis met een daaraan grenzende grote keuken; tegen de woonruimte aangebouwd is een vertrek, dat de grond als vloer heeft en tot kantoor, toko en copra-opslagplaats dient. Daar ontvangt hij ook zijn gasten en inviteert hij hen op een gereedstaand veldbed eventueel ter overnachting. Benjamin woont in dit huis met zijn vrouw en zijn drie kinderen, respectievelijk acht, vier en twee jaar oud. Hij verzorgt er tevens zijn vrouw's jongere broer en een classificerende zoon. Zijn zwager is hulpbehoevend; hij heeft door verlamming mismaakte benen en kan daarom niet lopen. De laatstgenoemde heeft een gebrek aan de spraakorganen waardoor hij niet of zeer moeilijk spreekt. Hij volgde Benjamin van Anus naar Takar.

Voor al voor zijn zwager is Benjamin goed; hij moet dit trouwens ook zijn omdat de zwager-relatie zulks impliceert. Hij wil een Europese invalidefiets voor hem kopen en verzocht mij inlichtingen in Nederland over de hierbij betrokken aanschaffingskosten in te winnen²¹). Zijn

²⁰) De betrokken informant, Johan Sawefkwai, wijt ook de opname van Jantès en Detada, Benjamin's classificerende oudere sibling's, in hun moeders clan Sawefkwai aan Luther's weigering om Mansi-tuinen af te staan. Mansi'ers zelf echter wijten deze gevallen aan de historische omstandigheid, dat Sawefkwai op dat moment veel grond maar weinig mensen had. Het is voorts Johan, die Luther van de Korano-troon wil verdrijven.

²¹) Benjamin behoort tot de waarschijnlijk zeer weinige Sarmi'ers die van het bestaan van dergelijke vervoermiddelen af weten en toont zich op dit punt modern. Veel hulpmiddelen treft men in het Sarmische voor hulpbehoevenden niet aan.

classificerende zoon, die handenarbeid kan verrichten, is behulpzaam bij de aanleg van tuinen. Een economische consequentie hiervan komt nog nader ter sprake.

Benjamin's commerciële activiteiten zijn te splitsen in die welke op eigen initiatief berusten en die waarin hij in commissie optreedt. Tot eerstgenoemde behoort ten eerste een tuinbedrijf voor de productie van te Sarmi veelgevraagde voedselwaren. Ten tweede koopt Benjamin te Takar bevolkingssago en klapperolie op, veel gevraagd door autochthone Sarmi-inwoners, die door vreemde afkomst deze artikelen ter plaatse moeilijk kunnen bemachtigen. Deze activiteiten stellen Benjamin in staat te Takar een tokobedrijf te onderhouden met waren, die hij van zijn te Sarmi gemaakte winsten inkoopt. De tweede categorie van zijn werkzaamheden vormt een schakel in Justinus Jong's tussen-handelsbelangen langs de Sarmische Oostkust.

Benjamin's tuinbouwbedrijf omvat circa 1 ha grond en is bestemd voor de productie van groenten, vruchten en aardnoten. Het vergt, zo zegt hij, een onderhoud dat hij met zijn gezin alleen niet afkan. Om die reden heeft hij vijf à zes mannen van Takar geëngageerd, die met en onder hem en op zijn kosten aan de tuin werken. De keuze van deze mannen is niet bepaald door verwantschap of andere permanente sociale betrekkingen, maar door vrije associatie. Zij zouden, behalve voedsel, een loon van f 1.— per man per werkdag krijgen.

Het voedsel wordt verzorgd door zijn vrouw, die hiertoe altijd naar de tuin meegaat. In het buitenwerk, voor welke arbeid ook, trekken Benjamin en zijn vrouw trouwens altijd gezamenlijk op. Het tuinwerk vindt daarom ook niet iedere dag plaats, maar wisselt af met Benjamin's overige werkzaamheden, zoals coprabereiding en sagoproductie voor eigen behoefte. Benjamin zou het een belachelijk idee vinden, zijn vrouw bijvoorbeeld alleen sago te laten kloppen. Zijn interpretatie luidt: „Wanneer wij door onze sago heen zijn, trekken wij er gezamenlijk op uit om onze voorraad aan te vullen, tot er weer voor een tijd voldoende is. Daarna gaan wij weer naar de tuin”. Hoewel Benjamin's tuinbedrijf eigenlijk geen gelegenheidsbedrijf meer is, wordt het dus wel in arbeidsrhythme door de gezinshuishouding bepaald.

Het eigenlijke loon dat Benjamin zijn helpers verplicht is, wordt het meest in geld uitbetaald. Een enkele keer, als hij zeer gevraagde artikelen in zijn toko heeft, betaalt Benjamin onmiddellijk in goederen uit, waarbij hij zich dan nauwkeurig aan de verkoopswaarde van deze goederen in zijn toko houdt. Het geldloon schijnt echter wel de aantrekkelijkste loonvorm te zijn.

Het bedrag van het geldloon heeft Benjamin overigens niet zelf gesteld, maar is door de werknemers bedongen. Benjamin zou het loon gaarne willen drukken, want zijn tuinbedrijf voert nu hoge productiekosten met zich mede. Men dient hierbij te bedenken dat Benjamin in een vreemd dorp woont; naar zijn zeggen zou hij te Anus slechts voedselloon (aan Mansi-helpers) behoeven te verstrekken. Takar is het dorp van zijn vrouw en hij heeft er dus vele (classificerende) zwagers wonen. Het is als het ware zijn „zwager“-dorp. En in verband met het feit dat de zwager-relatie een traditioneel getinte antagonistische achtergrond heeft en er in deze relatie vooral door vrouws broer wordt geëist en door zusters man moet worden gegeven, valt het niet te verwonderen dat er te Takar het een en ander van Benjamin wordt gevraagd²²).

Het is op grond van het bovenstaande begrijpelijk waarom Benjamin elke gelegenheid aangrijpt om Mansi'ers in zijn tuin te laten werken. In dit opzicht zal hem de min of meer permanente steun van zijn (classificerende) zoon ook zeer welkom zijn.

Te Takar bestaat verder nog voor Benjamin een risico-factor, in zoverre hij bij omkomen van werknemers in zijn dienst, aan de nabestaanden een hoofdprijs schuldig is²³). Voor Benjamin is deze prijs niet gering, nl. f 500.— in goederen.

Ook het transport van zijn producten naar Sarmi levert hem te Takar moeilijkheden op. Benjamin bezit nl. zelf geen vrachtprauw en is daarom regelmatig gedwongen tot prauwhuur. Enerzijds brengt dit een onzeker element in het bedrijf mede, in zoverre hij steeds het gunstige moment moet afwachten dat er een prauw vrij is; anderzijds klaagt Benjamin steen en been over de hoge huurprijzen, door de Takar-prauweigenaars naar gewichtshoeveelheid te vervoeren vracht berekend (bijv. f 2.50 per karong copra, ongeacht de afstand). Benjamin wist af van de onder een vorige Controleur tot stand gekomen regeling, die uitgaat van de af te leggen afstand. Deze regeling impliceert voor Benjamin een belangrijke kostenvermindering en hij toont zich een warm voorstander van een dergelijke bestuursregeling. Hij schijnt evenwel niet te weten dat deze prauwtransportregeling in de praktijk

²²) Alhoewel de in de zwagerrelatie geïmpliceerde ruilverhouding symmetrisch is, vertegenwoordigt vrouwsbroer wel de sterkste partij. De verklaring hiervan ligt in de huwelijksruilverhoudingen.

²³) In zijn moderne vorm schijnt dit hoofdprijs-instituut op Nieuw-Guinea vrij algemeen te zijn. In het Sarmische heeft het zijn grondslag in rouwgebruiken. Ook in inheemse sfeer wordt voor elk sterfgeval een hoofdprijs geëist, en wel zeer algemeen door MoBr bij ZuKi's overlijden.

niet gehandhaafd is kunnen worden en van de prauweigenaars een tegenstand verwacht zou mogen worden die voor het prauwtransport langs de kust niet bepaald bevorderlijk zou zijn ²⁴).

Overigens draagt ook de prauwenhuur een risico: indien Benjamin een Takar-prauw stuk vaart dient hij voor schadevergoeding f 50.— te betalen.

Benjamin vertelt dat te Anus alles veel eenvoudiger zou zijn. Daar zijn Mansi-prauwen en Mansi-helpers die alleen een voedsel-„loon” zouden behoeven te krijgen; een stuk gevaren Mansi-prauw zou geen al te grote onkosten met zich mede voeren, terwijl de hoofdprijs bij omkomen van een Mansi-werknemer geen geldelijke consequenties zou dragen. Hij zou „slechts” een kind behoeven uit te wisselen. Alle beslommeringen die Benjamin thans aan zijn hoofd heeft, geven hem voldoende aanleiding om de Takar-mensen uit te maken voor domme mensen, die het geld niet op juiste wijze weten te waarderen en geldelijke voorwaarden naarmate van onmiddellijk gevoelde geldbehoeften stellen ²⁵).

Intussen komt hiermede weer sterk de vraag naar voren, waarom Benjamin ondanks al deze financiële moeilijkheden toch met alle geweld in Takar wenst te blijven. Uitdrukkelijk hiernaar gevraagd, antwoordt Benjamin verrassend, dat een met een Amerikaanse getrouwde Hollander zeker ook aan vestiging in haar land de voorkeur zou geven. Dit antwoord kan niet anders betekenen dan dat Benjamin zich, ondanks alle moeilijkheden, te Takar een zeer aangename sociale positie heeft weten te verwerven en dat, behalve dat Takar minder geïsoleerd ligt dan Anus, hij er zijn economische activiteiten beter kan ontplooiën en er in dit opzicht vrijer leeft dan in zijn geboortedorp.

Te Sarmi verkoopt Benjamin het grootste deel van zijn producten aan zusters zoon, Justinus Jong. Het feit, dat de moeders broer — zusters zoon-relatie reeds aan betekenis heeft ingeboet, neemt niet weg dat zij voor Benjamin het voordeel oplevert dat Justinus Benjamin's tuinproducten bij de opkoop hoger waardeert dan die van anderen.

Een deel van Benjamin's producten gaat niet naar de opkoper (in casu Justinus) maar wordt door Benjamin zelf naar de consument gebracht. Dit gebeurt ook met de sago en klapperolie, die hij te

²⁴) Uit westers-economisch oogpunt lijdt de Sarmische Oostkust aan een enorm gebrek aan vrachtprouwen.

²⁵) Men kan dit ook beschouwen als een dynamisch moment in het antagonisme van de zwagerrelatie, zoals zich dat tegenwoordig kan openbaren.

Takar respectievelijk opkoopt voor *f* 3.— (per tumang) en *f* 0.60 (per bierfles) en te Sarmi aan de man brengt voor respectievelijk *f* 5.— en *f* 1.—. De hoge transportkosten in aanmerking genomen, zijn dit geen onredelijk hoge bedragen.

Ook overschotten van zijn eigen sagoproductie brengt hij wel naar Sarmi. In hoeverre hij daarvan een deel voor de verkoop afzondert en tegen welke prijs dit eventueel gebeurt, is mij onbekend. Zeker is echter dat hij veel van eigen sago afstaat aan Jokbet, Justinus en een te Sarmi werkende classificerende zoon, Jesaja Mansi.

Verder doet Benjamin aan giften in aardnoten, groenten en klapperolie. Een enkele maal dienen deze giften tot eerbetoon en bevordering van een goede verstandhouding. Het betreft dan personen (meest Europeanen) waarmee Benjamin weinig sociaal contact, doch een enkele maal wel wat mee te maken heeft.

Een andere maal betreft het echter giften waarbij het Benjamin zeer duidelijk om een tegengift te doen is. Het typerende hierbij is dat hij dan openlijk op de verwachte tegengift doelt. Meestal heeft hij de tegengift dan ook al in gedachten en komt daar als terloops even later op terug.

De coprahandel toont Benjamin als vertegenwoordiger van een coöperatieve verkoopbeweging, zowel te Takar als te Anus. De meeste Takar-clans zijn betrokken in een verkooporganisatie, met de korano als centrale figuur en zaakgelastigde ten overstaan van de verkoper. Destijds was dit de Sentani Handelsmaatschappij, met opslagplaats en afvoergelegenheid te Jamna; tegenwoordig Justinus Jong, met behoud van Jamna als afvoerplaats. Alleen de Takar-clan Bisim staat in dit streven alleen en laat zich, bij dezelfde opkoper, door Benjamin vertegenwoordigen. Het is ook bij Bisim, zijn vrouw's clan, dat Benjamin zijn eigen copra voegt.

Als reden van Bisim's afsplitsing van de overige clans voor de copra-verkoop, geeft Benjamin op dat de Bisim-leiders zelf niet over voldoende capaciteiten beschikken om de groepsverkoop te organiseren. Dit is stilzwijgend, maar duidelijk een pluim op eigen hoed, implicerend dat Bisim in Benjamin wel een goede organisator heeft²⁶⁾. Benjamin valt zeker niet van grootspraak vrij te pleiten.

Bij deze centrale copra-verkoop schijnt Benjamin geen direct eigen voordeel te hebben, maar als ieder ander naar waarde van eigen inzet

²⁶⁾ Benjamin laat zich trouwens in het algemeen vrij laatdunkend uit over de Bisim-leiders. Hij beschouwt hen min of meer als schertsfiguren.

in de geldopbrengsten mede te delen. De afrekening schijnt hoofdzakelijk in geld te geschieden. Een en ander schijnt zo geregeld te zijn dat van ieders geldopbrengst belasting- en andere schulden (o.a. aan Justinus of Benjamin zelf) worden afgetrokken. Wat de belasting betreft vallen uiteraard allen onder de korano.

Benjamin biedt ook de helpende hand bij de verkoop van de Mansi-copra van Anus. Wij hebben hier met een soortgelijke economische afsplitsing te maken als in Takar, aangezien Anus ook nog een min of meer overkoepelende organisatie heeft, die door Hein Nowenik wordt geleid. Maar verschillende malen heb ik tijdens kusttournées persoonlijk berichten van Benjamin naar Anus overgebracht aan Luther, om de klaarliggende copra naar hem te transporteren. Ik heb trouwens een Mansi-tegenstander horen zeggen dat Benjamin voor de behartiging van coprabelangen wel de geschiktste figuur is ²⁷⁾.

In zekere zin heeft Benjamin zich langs de kust dus onmisbaar gemaakt en neemt hij een machtspositie in t.o.v. twee dorpen, waar hij verwantschappelijk nauw mee geassocieerd is: met Anus door afstamming en met Takar door aanhuwelijking.

Goede zaken schijnt hij te doen met zijn winkeltje, waarmede hij twee belangen dient: een eigen belang en een belang van Justinus Jong. Van het Bestuur heeft hij een verkoops-vergunning die hij in de toko aan de muur heeft hangen en waar hij met zekere trots iedere nieuwe bezoeker opmerkzaam op maakt. Zijn waren zijn door de bevolking veel gevraagde goederen, zoals tabak (lèmpèng en shag), korte broekjes, singlets, rijst, suiker en koffie; alles bij Jong gekocht. De verkoop geschiedt zolang de voorraad strekt; door enerzijds een kleine en vanwege transportmoeilijkheden onregelmatige voorraadvorming en anderzijds een geweldige vraag naar de betrokken artikelen, laat de verkoops-continuïteit nogal te wensen over.

Benjamin's inkoopprijs is de tokowaarde van de waren bij Justinus te Sarmi. Naar hij vertelt zou hij te Takar slechts 5 % winst mogen maken. Het staat vast dat hij zich hier niet strikt aan houdt; zelf heb ik hem enige malen tabak zien verkopen voor f 1.— per lèmpèng, die te Sarmi f 0.75 à f 0.80 kost ²⁸⁾. Dat dit geen kwestie van rekenonkunde is, heb ik persoonlijk kunnen constateren.

Benjamin verkoopt zijn waren niet alleen te Takar, maar ook in enkele andere kustdorpen. Naar zijn zeggen maakt hij hierbij geen

²⁷⁾ Het is weer Johan Sawefkwoi; vergel. nt. 21.

²⁸⁾ Kortgeleden ontving hij van het Bestuur zelfs een ernstige waarschuwing wegens prijsopdrijving door verkoop van tabak à f 1.25 per lèmpèng.

onderscheid des persoons, maar vordert van alle, in zijn handelsgebied meest classificerende en traditionele verwanten, dezelfde prijzen.

Zoals reeds vermeld verkoopt Benjamin te Takar ook ten voordele van Justinus Jong. Hij zegt daar zelf geen winst bij te hebben. „Hij is mijn (zusters) zoon; ik help hem alleen maar”. Wij komen hiermede op de rol van Justinus in Benjamin's handelsleven. In het voorgaande zagen wij reeds dat Benjamin als moeders broer bij de opkoop van tuinproducten door Justinus wordt begunstigd. Deze toegevendheid zou men kunnen zien als product van Justinus' inheemse opvoeding. Hij is in de Sarmische samenleving opgegroeid, wordt beschouwd als lid van Mansi en spreekt het Anus als moedertaal.

Jong Sip Seng heeft echter in handelszaken wel degelijk een Chinese stempel op Justinus gedrukt en het heeft er veel van dat Justinus' toegevendheid t.o.v. moeders broer, waarmede inderdaad een cultuur-ideaal eer wordt aangedaan, voor Justinus nog de bijbedoeling heeft om zijn invloed langs de Oostkust te versterken door Benjamin tot bruikbaar handlangers te maken. Justinus heeft, zoals bleek, reeds voordeel bij Benjamin's eigen activiteiten. Zijn voornaamste winsten moeten echter komen van de coprahandel, die hij langs de Oostkust tot aan Anus voert. Bij deze handel profiteert hij van het wegtrekken van de Sentani Handelsmaatschappij, waardoor de individuele tussenhandelaars weer meer invloed hebben gekregen. Justinus heeft echter een ernstig concurrent in Tjoeng Siek Yong, die ook in het door Justinus bestreken gebied reeds vaste voet krijgt. Tjoeng Siek Yong biedt een vastere opkoopprijs en toont zich ook kapitaalkrachtiger. De bevolking is zich van de concurrentie bewust en het is mijn ervaring dat vaak sterk op gunstiger prijzen wordt gereageerd.

Ook Benjamin weet van de concurrentie, maar houdt zich berustend bij Justinus. De gegevens wijzen er inderdaad op dat Justinus zijn invloed voor een belangrijk deel dankt aan zijn Mansi-afstamming en de verwantschapsrelaties die hij hierdoor onderhoudt. Justinus is een verwant en ondanks alle naijver, die ook onder verwanten kan bestaan, biedt verwantschap voor de Sarmi'ers toch de grootste, ja feitelijk de enige sociale zekerheid. Justinus profiteert daarvan en het is veelzeggend dat zowel zijn copra- als zijn damarbelangen door een moeders broer, Benjamin, worden behartigd. Benjamin heeft daar zeker geldelijk voordeel bij; maar de opdrachten gaan uit van Justinus en Benjamin is bij hem verantwoording schuldig.

Het is duidelijk dat Justinus aan de *waw*-relatie veel gelegen is. Enerzijds geeft hij er aan toe; maar anderzijds trekt hij er economisch

voordeel uit. Dit is een voorbeeld van de bruikbaarheid van een inheems-traditionele relatie in een in opzet westers-zakelijk instituut: de opkopen en distribuerende tussenhandel.

Wij zijn hiermede gekomen aan het eind van de beschrijving van Benjamin's economische activiteiten. Het bleek dat hij zich aan vele economische transacties gebonden heeft. Benjamin is ervan doordrongen dat deze transacties enige boekhouding vereisen. „Iets vandaag niet geschreven, betekent morgen vergeten”, luidt terzake ongeveer zijn opvatting. Geheel zuiver is Benjamin's boekhouding overigens niet. Door het Bestuur werd geconstateerd dat hij zich daarin wel eens door vanuit westers oogpunt gezien onzakelijke motieven laat leiden. Zij schijnt echter in ieder geval voldoende om hem met de Takar-bevolking moeilijkheden te besparen.

Met zijn bedrijvigheid streeft Benjamin fundamenteel eigenlijk naar twee dingen: de verkrijging van westerse goederen en van invloed. Hij houdt van een materieel goed leven en heeft dat ook bereikt. Het valt moeilijk te peilen in hoeverre Benjamin aan sparen en kapitaalvorming toekomt. Hij boogt wel eens op winsten van f 100.— per week, maar dit is waarschijnlijk overdreven. Schijnbaar in strijd daarmee doet hij weleens voorkomen in geldnood te verkeren; vaak is dit echter niet meer dan een taktiek om aan geld te komen. Vast staat dat hij wel voor Mansi'ers in de bres springt, wanneer die in financiële zorgen zitten. Vermoedelijk komt hij hierdoor niet aan sparen toe. Het nog steeds van de clan uitgaande saamhorigheidsgevoel voorkomt dit en nivelleert rijkdom. Nivellering gaat ook uit van de specifieke zwagerrelatie en zo moet Benjamin te Takar nogal het een en ander afstaan aan de clan Bisim. Hij verhoogt daar evenwel zijn prestige mede en daar is het Benjamin zeer zeker ook om te doen.

Benjamin's invloed op de inheemse samenleving laat zich in de eerste plaats afleiden uit zijn tokobedrijf, waarmee hij in een zeer dringende behoefte van de bevolking voorziet. Er wordt wel eens gemeend dat de kustbevolking verwend is en te hoge materiële eisen stelt, zonder dat men zich daarbij realiseert welk een ingrijpende verandering er door de invoering van het tokosysteem in het inheemse economische leven heeft plaats gehad; welk een vacuum er achter bleef toen de voor de oorlog zeer talrijke tussenhandelaren zich na de oorlog onder de druk van grote economische moeilijkheden van de Sarmische Oostkust terugtrokken; een vacuum vooral omdat de behoefte aan westerse goederen (zo mogelijk versterkt door hetgeen men volgens Benjamin van de

Amerikanen aan materiële rijkdom had „geleerd”) en daaraan gekoppelde geldbehoeften bleven bestaan. Benjamin, die als een van de weinigen met zijn toko het werk van de oude tussenhandelaars heeft voortgezet, heeft zich hiermede in het middelpunt van de sterk materialistisch geworden belangstelling geplaatst.

Dezelfde factoren, het economische vacuum door het wegtrekken van de handelaars, de dringende geldbehoefte en het betrekkelijke isolement van de meeste dorpen, dreven de mensen tot coöperatieve verkoop van hun copra. En ook in dit streven zien wij Benjamin, via kanalen van het inheemse sociale systeem, als belangrijke figuur in zeker reeds twee dorpen opereren.

Benjamin's invloed op de samenleving ligt dus in de dualistisch-economische situatie van de tegenwoordige tijd en is door naoorlogse omstandigheden gegeven. Zijn economische invloed is ruim; hij beweegt zich op velerlei economisch gebied en kan dit doen, omdat hij enkeling is in een vanwege geldbehoeften groot, ongespecialiseerd veld van economische mogelijkheden.

Gaan wij nu omgekeerd de invloed van de samenleving op Benjamin na, dan blijkt dat hij als cultuurdrager in niet veel van zijn medemensen verschilt.

In de eerste plaats blijkt dat hij zich op traditioneel niveau in daad en woord als vurig vaderlander aftekent en ondanks verre reizen en permanent verblijf te Takar een typisch Mansi'er is. In daad staat hij, zoals in het voorgaande reeds werd vermeld, nog steeds borg voor zijn clangenoten. In woord ondersteunt hij het Mansi-ideaal van macht en aanzien, dat de grondgedachte van de Mansi-mythe vormt.

Met behoud van Mansi's cultuurbrengende reis als grondthema, vertoont deze mythe thans een explicerende tendens t.o.v. de uitheemse verschijnselen waarmede Anus in aanraking is gekomen. Ik nam het verhaal het eerst uit Benjamin's mond op; het viel mij toen op, dat zijn interpretatie ook Ternate, Tidore en zelfs Amsterdam in Mansi's reis naar het Westen betrok. Te Anus bleek mij dat dit thans een cultureel gegeven is en geen individuele beschouwing van Benjamin persoonlijk. Benjamin's wereldbeeld is een typisch Mansi-wereldbeeld; de ernst waarmede hij het verhaal vertelde en het vuur waarmede hij het verdedigt, overtuigden mij ervan dat de traditie voor Benjamin nog steeds zeer grote betekenis heeft en hij in dit opzicht niet van de overigen valt te onderscheiden.

Het totale beeld van Benjamin's jeugdervaringen is overeenkomstig

met dat van de meeste Papua's van Sarimi. Over de omstandigheden waaronder zijn ouders overleden, is mij niets bekend. Het verliezen van ouders op jeugdige leeftijd is in het Sarmische echter eerder regel dan uitzondering. Ook de verzorging van een ouderloos kind door een oudere zuster en haar man heeft geen bijzondere bijbetekenis. Van iets meerdere betekenis zijn wellicht de specifieke ervaringen die Benjamin als Benjamin van zijn verwantengroep heeft opgedaan. Wellicht hebben zij zijn zwerflust in enige mate bevorderd²⁹⁾. Deze ervaringen zijn echter cultureel bepaalde status-ervaringen en als zodanig ook weer niets bijzonders. Afgezien van de invloed van Jong Sip Seng, die vanwege zijn bijzondere betekenis beneden nog apart zal worden besproken, hebben zijn totale jeugdervaringen hem tot een doorsnee Papua gemaakt, in geestelijke achtergrond niet van de anderen te onderscheiden.

Ook Benjamin's huwelijken geven fundamenteel niets bijzonders: monogaam, tweevoudig vanwege overlijden van de eerste vrouw. Dat Benjamin's eerste huwelijk door ruil van een („echte") cross cousin tot stand kwam, moge theoretisch wat vreemd schijnen, maar is voor het Sarmische verre van uitzonderlijk en ook structureel te verklaren. Niet alleen behoorde Benjamin's moeders broers dochter, Wirisia, door Benjamin's vaders endogame huwelijk ook tot Mansi, maar de groep van cross cousins is in het Sarmische een hechte, endogame, lotsverbonden groep. Het is in het Sarmische bovendien volstrekt niet ongevoon dat, zoals in Benjamin's geval, zusters zoons huwelijksaspiraties door moeders broer worden geleid. Dit gebeurt vooral wanneer zusters zoons ouders zijn overleden.

Benjamin's tweede huwelijk was een teken van de tijd. Het stond in het licht van een geweldige drang naar westerse goederen te Ransiki, waaraan niet alleen hij maar ook al zijn (Takar) metgezellen toegaven.

Ondanks een economisch specialisme is Benjamin's leven doorspekt met traditioneel-inheemse elementen. Zo zij er gewezen op de in het voorgaande reeds beschreven betekenis van de gift voor Benjamin. Verder blijft Benjamin's tuinbedrijf in arbeidsrhythme door de gezins-eenheid bepaald; blijft hiermede in het stramien van de inheemse economie. Dit lijkt een belangrijk punt. Het gezin vormt overal langs de Oostkust een sterke economische eenheid. Sagoproductie in gezinsverband blijft zich handhaven. Voor ontplooiing van Benjamin's tuin-

²⁹⁾ Zo is het opmerkelijk dat langs de gehele Oostkust het mythologische thema voorkomt van de jongere broer, die vanwege ruzie met zijn oudere broer een verre reis onderneemt.

bedrijf en zijn bedrijfsmethoden, evenals ook voor de stimulering van coöperatieve productie van handelsgewassen, lijkt dit een grote belemmering.

Voor goed begrip van Benjamin's persoonlijkheid dient ook gewezen te worden op de functie, die de verwantschap voor hem heeft. Zijn voornaamste activiteiten vinden middels verwantschapsrelaties plaats en vooral de *waw*-relatie met Justinus Jong bleek van bijzondere betekenis te zijn, zo zeer zelfs dat daarvoor gunstigere opkoop-voorwaarden van Tjoeng Siek Yong opzij zijn geschoven.

Al deze verschijnselen bij elkaar genomen, lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat Benjamin naar persoonlijkheidstype niet fundamenteel van de overige leden van zijn samenleving verschilt.

Maar ook t.a.v. de invloed, die de westerse economie op zijn denken en doen heeft gehad, verschilt Benjamin niet wezenlijk van de anderen. De westerse economie heeft in het Sarmische reeds geschiedenis gemaakt en een stempel op de inheemse samenlevingen gedrukt. Haar invloed begon met de komst van de vogeljagers-tokohouders en de Duitse handelmaatschappij. De meest intense, directe invloed is ongetwijfeld van de „Amberi" en Chinezen uitgegaan. Jong Sip Seng is slechts één van de velen die door permanente vestiging in de bevolking opgingen. In deze samenlevingen, waar ieder een ieder kent, waar een groot deel der individuele verhoudingen door verwantschap is bepaald, hebben zij zich door huwelijk met een inheemse vrouw een vaste positie in het sociale systeem weten te verwerven en langs de in dit systeem gegeven kanalen de samenleving van binnen uit kunnen beïnvloeden. Op de permanente behoeften die zij hebben achtergelaten, werd in het voorgaande reeds gewezen. De culturele integratie van nieuwe economische elementen dient zeker voor een belangrijk deel aan hun invloed te worden toegeschreven.

Ook de Duitse handelmaatschappij heeft de Sarmische kust niet onberoerd achtergelaten en met haar erfpacht zeker reeds op de grondrechten van de bevolking ingewerkt. De betrokken gronden waren nl. over het algemeen bij de bevolking reeds in gebruik. Alhoewel ten deze ook nog andere factoren een rol spelen, mag men aannemen dat hierin de grondslag ligt van de bewustere verdediging van eigen grondrechten na de oorlog. Het vrij sterke contact dat de Duitsers van de maatschappij met de bevolking hebben gehad, maakt bovendien aannemelijk dat ook de maatschappij in belangrijke mate tot de ontwikkeling van dualistische geldbehoeften heeft bijgedragen. Het is in dit verband tekenend dat de

periode van het contact met de Duitsers de bevolking bijstaat als een materieel zeer rijke tijd.

De intensiteit van de invloed van beide categorieën handelaars dient men niet te onderschatten. De Sarmische bevolkingsgroepen zijn klein en, anders dan in Indonesië, vond het contact niet langs feodale weg plaats³⁰⁾, maar stelde het de handelaar, zowel Europeaan als Chinees, in één keer eigenlijk tegenover ieder lid van de samenleving. De gevolgen hiervan zijn duidelijk: de geldhonger heeft de zwerflust, ook bij Benjamin, doen toenemen; het geldverkeer is reeds vrij ver in het sociale systeem gedrongen en heeft de oude waarde-artikelen zo goed als weggevaagd en ook voor de bevolking zo langzamerhand tot curiositeiten gemaakt. Economische transacties vinden binnen de clan en daarbuiten in enige specifieke, op vriendschap berustende verwantschapsrelaties nog wel op grondslag van wederzijds hulpbetoon plaats. Maar anderszins brengt men bij voorkeur geldswaarden in het geding en het is vooral de antagonistische zwager-relatie, waarlangs het geldverkeer in de inheemse samenleving zijn weg gevonden heeft. De zwager-relatie behoort tot de weinige traditioneel-inheemse relaties die zich onder moderne omstandigheden uiterst actueel tonen en eerder verscherpt zijn dan vervaagd.

Het uitheemse contact heeft echter ook zijn moeilijkheden meegebracht. In zijn eerder genoemd verslag constateert Halie reeds in het jaar 1928 een voornamelijk aan de invloed van vogeljagers en tokohouders te danken toename van naar westerse maatstaven zeer ongunstige handelingen onder de autochthone bevolking. Heeft enerzijds dat contact door de invoer van westerse goederen een economische oriëntatie bewerkstelligd, waardoor het door de bevolking niet meer zou kunnen worden gemist, anderzijds heeft het vanwege het zeer ruwe karakter van vooral de eerste periode van kennismaking tot conclusies aanleiding gegeven, die voor de vreemdeling nu niet bepaald vleierend zijn en die wederkerig voor de t.o.v. de vreemdeling aan te nemen houding in zekere mate ook bepalend zijn geweest. Deze vanuit westers oogpunt negatieve tendentie heeft zich ongetwijfeld in de oorlogsperiode nog verscherpt.

Het is dit aspect van het uitheemse contact, dat zich t.o.v. Benjamin doet gevoelen in de ervaringen die Foerster en een kolonist als werkgevers met hem hebben opgedaan³¹⁾.

³⁰⁾ Zie D. H. Burger, „De ontsluiting van Java's binnenland voor het wereldverkeer”, diss. Leiden 1939.

³¹⁾ Overigens beperken deze moeilijkheden zich niet uitsluitend tot handels-

De conclusie moet dus zijn, dat ook in de tegenwoordige tijd Benjamin zich in zijn economisch gedrag niet principieel van de overige leden van de samenleving onderscheidt. Waarom hij zich zo sterk tot de handel voelt aangetrokken; waarom hij de kans heeft kunnen aangrijpen om op de plaats van weggetrokken tussenhandelaars beslag te leggen; waarom hij bij dit alles een zekere zelfstandigheid aan de dag kan leggen en met enig succes een groot aantal transacties nakomen, dankt hij in de eerste plaats aan een toevallig-historische factor. Jong Sip Seng heeft weliswaar op velen vat gehad, maar dit geldt toch wel in het bijzonder voor zijn pleegkind Benjamin, die een opvoeding heeft genoten, parallel aan die van Justinus. Daarenboven heeft Benjamin veel gezworven en met de Duitsers in intieme sfeer contact gehad. Hij is naar Ambon geweest en later naar Ransiki. Hij heeft daar voor een autochthoon de uitzonderlijke positie van mandoer bekleed. Nadien heeft hij te Takar zo mogelijk zijn economisch inzicht nog kunnen verscherpen, omdat vanwege de zwager-relatie het geldverkeer vooral daar veel van hem eist. Vermoedelijk zal hij zich eerst met vallen en opstaan in de eisen van Takar hebben leren schikken. En misschien zou hij er dan toch nog niet gekomen zijn als niet een „staartje” van de daarjuist besproken historische factor in de vorm van een verwantschapsrelatie nog geholpen had: nl. de *waw*-relatie met Justinus Jong. Samenleving en historie zijn Benjamin welgezind geweest.

Een onderzoek naar coöperatie-mogelijkheden in de inheemse sfeer, zowel op sociaal als individueel niveau, dient met de invloed van personen als Benjamin Mansi rekening te houden. Voor de inpassing van het westerse coöperatie-begrip, met zijn individualistisch-zakelijke achtergrond, in de autochthone sfeer, dient men gebruik te maken van in de sociale structuur gelegen wegen en van westers-economisch handelende personen die in de inheemse sfeer levend, daarin een machts- en vertrouwenspositie innemen³²⁾. Zij kunnen de samenleving aanzienlijk en in goede zin beïnvloeden. Benjamin worde geenszins als ideale figuur opgevat. Zoals boven beschreven, is zijn economisch

betrekkingen met uitheemse vreemdelingen, maar doen zij zich ook wel voor in commerciële relaties met binnenlanders, die met het geldverkeer nog niet veel ervaring hebben. Benjamin is hierdoor eens met het Bestuur in aanraking gekomen. Op deze betrekkingen is in inheemse sfeer weinig sociale controle. Dit is echter wel het geval met handelsbetrekkingen die langs de Oostkust zelf worden onderhouden en dan vooral in eigen dorpsfeer.

³²⁾ Over de toepassing van de individualiteitsfactor zie men vooral prof. Boeke's rectorale rede van 1951 over „Dorpsherstel”.

handelen doorspekt met allerlei (ook minder goede) elementen, die ontwikkeling van de coöperatiegedachte kunnen belemmeren. Maar als autochthoon slaat hij in de geldhuishouding al lang geen slecht figuur meer. Bovendien, en daar komt het op aan, heeft hij zich door na-oorlogse omstandigheden in het geldverkeer tot een voor de bevolking belangrijke figuur weten op te werken, daarbij gebruikmakend van de sociale wegen van zijn samenleving.

Het inschakelen van personen als Benjamin in de stimulering van inheemse coöperaties zal in de aanvang ongetwijfeld met vele teleurstellingen gepaard gaan. Maar een zorgvuldige economische opleiding zal aan hen toch besteed zijn omdat juist de bovenbeschreven onmisbaarheid van Benjamin en soortgenoten in het inheemse streven naar westerse goederen, uiteindelijk het enige aanknopingspunt lijkt in het streven om de geestesgesteldheid van de bevolking voor westers-economische begrippen ontvankelijk te maken.